

*Бандура Т. Й.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української та зарубіжної літератур**Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА СТРАТЕГІЯ В НАРАТИВНІЙ СТРУКТУРІ РОМАНУ ЛОРАНА ГУНЕЛЯ «ДЕНЬ, ЩО НАВЧИВ МЕНЕ ЖИТИ»

Анотація. У статті досліджується інтертекстуальна стратегія в наративній структурі роману Лорана Гунеля «День, що навчив мене жити». Наголошується, що, починаючи із заголовку роману, спостерігається архітекстуальна номінативно-дидактична означеність через дієслово «навчив», що пролонгує просвітницьку естетику жанрової природи роману-виховання на генологічному рівні.

Зазначається, що в художній трансляції естетичних лозунгів екзистенціалізму Лоран Гунель застосовує інтертекстуальну цитатацію. В романі виявлено імпліцитне переосмислення цитат, часто пов'язане не лише з конотативною інтерпретацією «іншого тексту», а й з ампліфікацією узагальнення репрезентованого сенсу, зміною тональності висловленого, його оцінки або подекуди новою подачею образу.

У дослідженні стверджується, що по-новаторськи Лоран Гунель організовує гіпертекстуальну стратегію оповіді. Так, в наративне полотно автор вплітає ще три сюжетні моделі, організовані прийомом «текст у тексті». Вони об'єднуються корелятивним мотивом пошуку себе й взаємодії із суспільством. Письменник на ейдологічному рівні проводить художній експеримент зіставлення життєвих позицій героїв різних сюжетних історій у контексті одного роману, по-перше, для типізації персонажів, по-друге, для зосередження й акумуляції пафосного складника авторської інтенції.

Акцентується на тому, що елементи інтертекстуальної стратегії в романі Л. Гунеля поліфункціональні. Їх імплементація не обмежується тільки орнаментальною функцією. Цитати й ремінісценції першочергово виконують основну для прози автора функцію типізації, підсилюють показовість образів або зображених явищ. Письменник використовує як точні, так і модифіковані цитати, що водночас експлікують оцінку митця.

Авторська думка зазвичай виражається не прямо, а на ґрунті образних паралелей і виявів, центром абсорбції яких є персонаж і пов'язані з ним реалії й події. Міжтекстові референції функціонують як завершена смислова інтенція або її елемент. Образи, пов'язані з «іншими текстами», втілюють в романі нові сенси, виражаючи одночасно іронічну експресію. В одному наративному фрагменті часто корелюються образи й мотиви, що стосуються різних прототекстів і мають іманентну стилістичну ідентифікацію. Їх симбіоз зумовлює стилістичну різноплановість, поліфонію й тональне різноманіття інтертексту. Таким чином інтертекст у творі Лорана Гунеля виконує й характерологічну функцію й відіграє важливу роль у вияві основної мотивації, більше того, в деяких наративних конструкціях виконує роль ключа до підтексту.

Ключові слова: наратор, ремінісценція, алюзія, референція, інтертекст.

Постановка проблеми. Більшість світових літературознавців переконливо доводили, що інтертекстуальність – це визначально-іманентна риса постмодерністичної літератури (Р. Барт, Ж. Дерріда, Ю. Крістева, М. Фуко та ін.). Сучасні дослідники наполягають на тому, що на епістемному рівні міжтекстові перегуки успадковуються постмодернізмом (Р. Ван ден Аккер, Т. Вермюлен, Л. Гатчен, Д. Дроздовський, Н. Корабльова). На сьогодні інтертекстуальність позиціонується як фактор текстотворення, рідше розглядається як чинник наративної структури. Актуальність дослідження зумовлена тим, що романістика сучасного французького письменника Лорана Гунеля мало досліджена, зокрема роль інтертекстуальності як наративної стратегії й чинника конструювання художньої оповіді майже не розглядалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення численної літератури з проблеми інтертекстуальності дає підстави констатувати, що, незважаючи на різноманіття ракурсів, в контексті яких досліджується феномен інтертексту, більшість науковців доходять висновку, що спільною умовою реалізації форм інтертекстуальності є наявність «тексту в тексті», водночас мотиви, фрагменти, мова або сюжет якого транспонується автором у власний текст і екстраполюється ним для породження новаторського змісту й наративу. Інтертекстуальність як чинник наративу стала предметом дослідження в наукових розвідках О. Бандровської, Д. Дроздовського, Т. Кушнірова, В. Просалова, Н. Римар та ін. Зокрема Д. Дроздовський у статті «Постмодерністські джерела постмодернізму: феноменологічні проблеми й наративні стратегії» (2017) зауважує на оповідній традиції постмодерністського роману в постмодерністському тексті. Дослідниця О. Бандровська в розвідці «Реальність як вигадка? Поняття «метамодернізм» і «метамодерн» в сучасному культурологічному і літературознавчому дискурсі» (2021) аналізує культурні та літературні стратегії метамодернізму, а також науково-дослідницькі програми, в яких розроблено його фундаментальні ідеї та принципи. В. Просалова в монографії «Інтертекстуальний аналіз: теорія і практика» (2019) з'ясовує природу виникнення теорії інтертекстуальності, осмислює основні її положення, розглядає основні проблеми теорії й методики інтертекстуальних досліджень.

Мета статті – дослідити інтертекстуальну парадигму в романі Лорана Гунеля «День, що навчив мене жити».

Виклад основного матеріалу. Романи сучасного французького письменника Лорана Гунеля доволі швидко набули популярності в читачьких колах світу, вочевидь, завдяки метамодерному оптимістичному складнику, що гармонійно інтегрується в індивідуальну естетику автора в контексті царини «фікшн». Прийшовши в літературу в 2000-х, Гунель запропо-

нував текстотвірну парадигму нового роману, що вчить людину бути щасливою (дається взнаки досвід фахівця у сфері особистісного розвитку). Так, з-під пера митця виходить низка романів, які продовжують традицію жанру роману-виховання, що народжується в генологічній синергії просвітницького роману XVIII століття. Так, читацька когорта знайомиться з романами «Людина, що хотіла бути щасливою», «Філософ, якому бракувало мудрості», «Бог завжди подорожує інкогніто», «День, що навчив мене жити», «Я обіцяю тобі волю», «І знайдеш ти скарб у собі», «Інтуїція».

Роман «День, що навчив мене жити» є одним із прикметних творів автора, в якому продукується нарративний потенціал інтертексту, функційну парадигму якого ґрунтовно виявляє Віра Просалова: «Інтертекст як багатозначне поняття експлікує складну історію тексту, що виникає на основі трансформації попередніх, його багатокомпонентний склад і наявність міжтекстових зв'язків. Інтертекст може виконувати різноманітні функції: бути засобом первинної комунікації (прислів'я, приказки), привернення читацької уваги, переконання реципієнта, прикрашання тексту, створення ігрової ситуації, вираження оцінки і пародіювання. Він може служити імпульсом для роздумів, виконувати одночасно кілька функцій» [1, с. 91]. Погоджуємося зі справедливою оцінкою естетичного ефекту інтертексту, що й зумовило звернення до роману Лорана Гунеля як багатозарового міжтекстового матеріалу, що виявляє поліфункціональність форм інтертекстуальності на різних рівнях текстотворення, зокрема нарративного моделювання.

Починаючи із заголовку роману «День, що навчив мене жити», спостерігаємо архітекстуальну (Ж. Женет) номінативно-дидактичну означеність через дієслово «навчив», що пролонгує просвітницьку естетику жанрової природи роману-виховання на генологічному рівні, як згадувалося раніше. На інтертекстуальному рівні зазначений жанр літератури доби Просвітництва (Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Вольтер, Дж. Свіфт, Д. Дефо та ін.) ампліфікується через ідейно-змістову повчальність твору Л. Гунеля (авторська інтенція має глибоко дидактичну природу), що акумулюється через нарративну стратегію детальної, покрокової оповідної «інструкції»: як жити щасливо, що для цього треба, як знайти сенс життя, в чому його цінність і т. д.

Цікавим авторським експериментом в міжтекстовій асоціації виділяємо також ім'я головного героя – Джонатан (алюзійний натяк на англійського письменника Джонатана Свіфта, до речі, представника просвітницької літератури, який свого героя Гуллівера випробовує чотирма різними за політичним укладом суспільствами у пошукові себе). Герой роману Гунеля теж проходить своєрідний екзистенційний «квест», що приводить його до життєвої філософії, близької до концепції «природної людини» Вольтера. Так, Джонатан розуміє змілювальну силу природи, її чистоти, пріоритетність автентичної людяності в порівнянні з руйнівною силою матеріально залежного соціуму. Втіленням ідеї просвітницької «природної людини» також є тітонька Марджі, біолог за фахом, яка й настановляє свого племінника Джонатана на шлях істини. Саме під її впливом головний герой до кінця роману теж перебирає на себе роль натхненника ідей Просвітництва.

У художній трансляції естетичних лозунгів екзистенціалізму Лоран Гунель застосовує інтертекстуальну цитату. Приміром, епіграфами до роману «День, що навчив мене жити» є цитати з вчення Будди й філософських рефлексій Карла

Ясперса. Настановною сентенцією є цитата-епіграф: «Той, хто сам собі господар, могутніший за самого володаря світу» [2, с. 7], адже в романі герой Гунеля шукає порятунку від смерті саме через самопізнання, і стимулом до пошуку виступає релігія як єдина істина, у даному випадку буддизм як осередок вищого стану духовної досконалості.

Другий епіграф – це вислів філософа-екзистенціаліста й психолога Карла Ясперса – «Людина усвідомлює себе лише в межових ситуаціях» [2, с. 7]. Смыслові цитата ретранслює авторську інтенцію впровадження в постмодерну естетику екзистенції «межової ситуації», що в оповідній структурі «вирішує все» на сюжетному, композиційному, проблемно-тематичному, образному рівнях. Для Джонатана кульмінаційним моментом визначення його життєвої позиції стала зустріч з циганкою як фактором переламного моменту, інсценізації екзистенційного «порогу», «межі». Віщунка йому нагадала швидку неминучу смерть, і це виявилось імпульсом до боротьби героя за свою людську суть з соціумом-антагоністом. Він усвідомлює хибну стежку, якою йшов до цього ключового моменту, переосмислює життєві пріоритети, розуміє істинність стосунків з близькими: «Досі Джонатан бачив себе чи не єдиним у цьому світі, хто бореться у своєму кутку, щоб із нього вибратися. Боротися... боротися і битися... Оскільки ми всі поєднані, боротьба проти інших – це, власне, боротьба проти самого себе» [2, с. 122]. Письменник життєстверджувальним мотивом вклинює ідею стоїцизму античної філософії, що теж демонструє стратегію ремінісценції авторського мислення.

Герой Гунеля абсорбує істину «чесності з собою», що лейтмотивом проходить через всю оповідну структуру. Рефлексії Джонатана мають сенс переродження особистості: «Досвід, який він щойно пережив, спонукав його усвідомити щось величезне, основоположне, що все поставило під питання, його суперництво з Майклом, двоїсті взаємини з клієнтами, яким він нав'язував непотрібні послуги, його конфліктні відносини з Анжеоло... Вся організація його існування досі спиралася на помилку, фальшиве бачення життя. Тепер усвідомлення цього відгукувалось у глибині його єства» [2, с. 122].

У самоусвідомленні головного героя, його самоаналізові відчутні оповідні маркери модерністичної манери письма, зокрема «потоків свідомості» (Джеймс Джойс, Вірджинія Вулф). Прикметно, що в уста тітоньки Марджі письменник неодноразово вкладає репліки-афоризми, що увиразнює пафос твору й нарративній системі надає ознак монументалізму (прояв постмодерного пастишу). Наведемо для прикладу низку виразів філософського характеру Марджі, що індивідуалізують мовлення персонажа: «Природа повертає умиротворення» [2, с. 72], «Щоб гарно прожити своє життя, необхідно дослухатись до того, що йде з самісінької глибини нашого єства» [2, с. 89] й т. ін. Ці висловлювання, безперечно, в паратекстуальній залежності суголосі з епіграфами до роману, про які йшлося раніше. У такий спосіб автор увиразнює ідейно-смысловий підтекст твору. На столі в кабінеті Марджі Джонатан побачив книгу Карла Ясперса, що теж підсилює ефект міжтекстового перегуку з філософією мислителя, реалізованого засобом речової художньої деталі.

Інтертекстуальна цитата апробується Лораном Гунелем і через мовлення самого Джонатана. Так, у розмові з Марджі він цитує В. Гюго: «Природа з нами говорить, але ми не вміємо її слухати» [2, с. 104]. Чоловік приходиться до розуміння того,

що все життя до зустрічі з циганкою він проживав у спротиві своєму людському еству. І те, що він насправді відчував, притлумлював у собі, та врешті зрозумів, що цим робив себе глибоко нещасним. Але розуміння того, що він все-таки встиг усвідомити цю помилку, тішило його. Так, вислів романтика В. Гюго виконує онтологічну роль у внутрішній наративній фокалізації. Слушно зауважила дослідниця О. Бандровська: «Романтичне чуттєве переживання, “осучаснюючись” і набуваючи більш технологічного чи прагматичного характеру, залишається пріоритетним в естетиці метамодернізму» [3, с. 156].

В романі «День, що навчив мене жити» спостерігаємо імпліцитне переосмислення цитат, часто пов'язане не лише з конотативною інтерпретацією «іншого тексту», а й з ампліфікацією узагальнення ретрансльованого сенсу, зміною тональності висловленого, його оцінки або подекуди новою подачею образу.

По-новаторськи Лоран Гунель організовує гіпертекстуальну стратегію оповіді. Так, в наративне полотно автор влітає ще три сюжетні моделі, організовані прийомом «текст у тексті». Звісно, всі вони об'єднуються корелятивним мотивом пошуку себе й взаємодії з суспільством.

В алюзійному порядку пропонується автором історія про тенісиста Остіна, який був кумиром Джонатана. Він, зраджений тренером, відчуває свою вразливість через серйозну травму плеча. Ситуація Остіна показово перегукується з життєвими обставинами Джонатана, якого теж зраджує друг і партнер по бізнесу Майкл. Ефект алюзії відчутний в запозиченні сюжетної схеми повісті Ернеста Гемінгвея «Старий і море», де Сантьяго в складній ситуації боротьби з рибиною і, власне, виборювання честі й гідності рибалки порівнює себе з бейсболістом Ді Маджо, своїм беззаперечним взірцем для наслідування, спогади про якого допомагають йому вистояти в нелегкому протистоянні.

Остін з роману Гунеля чесно перемагає у півфіналі, але зазнає поразки у фіналі через підступну змову тренера зі спонсором суперника. Але, побачивши очі своїх вболівальників, спортсмен прозріває: «Він не дістав радісного розряду адреналіну, який супроводжував його перемоги у пречудовому відчутті всесильності, але відчував, як у глибині душі народжується нове, справжнє й інтенсивне почуття, відчуття своєї власної значущості... Коли Остіну вручали нагороду за друге місце, він уперше за свою кар'єру побачив, як глядачі встали, щоб бурхливо його привітати» [2, с. 276].

Інша сюжетна історія, яку пропонує автор, а ми позиціонуємо як окремих гіпертекстуальний компонент, це історія Гаррі – дрібного підприємця, бізнес якого занепадає через малу кількість відвідувачів його кав'ярні, хоча слава про його найсмачніші в районі мафіни шириться. Він батько-одинак, виховує двох синів, часто з хлопчиками поводить занадто суворо й грубо. Життєва втома перемагає батьківські почуття. У зображенні оточення, сімейного укладу й сімейних клопотів Гаррі автор глибинно успадкував традицію класичного реалістичного роману, роману-хроніки, сімейного роману, на кшталт полотен О. де Бальзака, Ч. Дікенса, В. Текерея, Г. Філдінга та ін. Інтертекстуальні референції відчутні на рівні наративної організації, коли герой переживає низку поразок, випробувань, розчарувань, пов'язаних і з справою, яка приносила дохід, і з дітьми, які пустощами драгували й викликали гнівну реакцію. Постпостмодерністська естетика виявляється близькою за реалістичною подачею до манери класичного реалізму, «у постпостмодернізмі відбувається інтенсифікація стратегій,

спрямованих на конструювання реалістично подібної художньої реальності» [4, с. 97].

Джонатан, який сам переживає момент душевного зцілення, береться відродити до життя й Гаррі, адже розуміє, що цей чоловік, як і він сам, загубився по життю, втратив інтерес до всього, розгубився перед ударами долі, втратив зв'язок з найціннішим. Джонатан влаштовує акцію з дегустації мафінів Гаррі, організовує маркетингові заходи, які посприяли розширенню клієнтури кав'ярні, люди смакували кондитерські вироби й ставали постійними відвідувачами закладу. Гаррі не здогадувався про вчинок Джонатана і розумів це як прихильність долі після численних випробувань.

Обидва герої до кінця роману осмислюють важливість сімейних цінностей в їхньому житті. Джонатан розуміє, що єдина жінка, яку він по-справжньому кохав і яку безглуздо втратив, це Анжела; що в його житті немає нічого найціннішого, ніж його донька Клоє. Гаррі після неодноразового виявлення в поштовій скриньці дивних записок з неоднозначним змістом «Твої батьки тебе любили, тільки не вміли цього сказати», «Твої прадідусі й прабабусі любили твоїх дідусів і бабусь, але не вміли цього сказати» (психологічні витівки-прийоми Джонатана) втямив, що найдорожчим скарбом в його житті є сини: «Зараз він збагнув, що інші не були ні милими, ні добрими, ні поганими. Все це в них було, як у всіх людей, те, що вони виражали, залежало від того, що виражав він, немовби якась їхня частина реагувала на частинку його самого... Він витер сльози і ще довго сидів отак, у саду, занурений у свої спогади, переглядаючи своє життя у світлі цього відкриття. Потім покликав дітей... Діти повільно рушили до нього. Коли вони опинилися поруч і зачмерли, він обійняв їх руками і притиснув до себе» [2, с. 257]. У такий спосіб Гаррі переживає «арістотелівський катарсис».

Третя текстова модель в романі – це іронічно-скептичний погляд молодого блогера, сучасної людини високотехнологічної епохи, але збідненої духовності. Об'єктив «крутої» камери Райана спрямований на життя Джонатана й Гаррі. Називаючи їх невдахами, він цинічно вишукує «смішні» моменти їхнього життя й фільмує з вікна своєї квартири, радіючи, коли вдавалося зловити провокаційні ситуації й викласти у своєму блозі на обговорення фоловерів. Так, амбітний зухвалець виставляє напоказ курйози Гаррі з дітьми, як Джонатан дарує квіти незнайомій жінці, замовляє коштовну їжу дідусеві-волоцюзі в кафе. На думку Райана, це смішні вчинки, і він сподівається, що це потішить його підписників. Позиція Райана доволі прагматична, більше того, це відлюдник, який проводить життя у своєму віртуальному світі, де панує цинічність і байдужість до людей. Він далекий від справжнього життя, яким живуть Джонатан, Гаррі, Остін.

Письменник на ейдологічному рівні застосовує художній прийом зіставлення життєвих позицій героїв різних сюжетних історій у контексті одного роману, по-перше, для типізації персонажів, по-друге, для зосередження й акумуляції пафосного складника авторської інтенції.

Всі три сюжетні канви організовують наратив в порядку то самостійних історій, то переплетених на рівні героїв, оповідних ситуацій, проблемних перехресть і часо-просторових стрижнів.

Висновки. Отже, елементи інтертекстуальної стратегії в романі Гунеля поліфункціональні. Їх імплементація не обмежується тільки орнаментальною функцією. Цитати й ремі-

нісценції першочергово виконують основну для прози автора функцію типізації, підсилюють показовість образів або зображених явищ. Письменник використовує як точні, так і модифіковані цитати, що водночас експлікують оцінку митця.

Авторська думка зазвичай виражається не прямо, а на ґрунті образних паралелей і виявів, центром абсорбції яких є персонаж і пов'язані з ним реалії й події. Цитати й ремінісценції функціонують як завершена смислова інтенція або її елемент. Образи, пов'язані з «іншими текстами», втілюють в романі нові сенси, виражаючи одночасно іронічну експресію. В одному нарративному фрагменті часто корелюються образи й мотиви, що стосуються різних прототекстів і мають іманентну стилістичну ідентифікацію. Їх симбіоз зумовлює стилістичну різноманітність, поліфонію й тональне різноманіття інтертексту.

Суміщення різних інтертекстуальних елементів надає роману більшого нарративного об'єму й передає авторську експресію різним типам їх взаємодії. Завдяки цитації мова роману набуває ознак «змішувального» і «змішувального» культурно-історичні епохи фактору. Інтертекст визначається не лише темою роману чи відтвореною ситуацією в ньому, а й характером героя або образом наратора. Таким чином інтертекст у творі Лорана Гунеля виконує й характерологічну функцію й відіграє важливу роль у вияві основної мотивації, більше того, в деяких нарративних конструкціях виконує роль ключа до підтексту.

Література:

1. Просалова В. Інтертекстуальний аналіз : теорія і практика : навчальний посібник. Вінниця, 2019. 206 с.
2. Гунель Л. День, що навчив мене жити : роман. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 288 с.
3. Бандровська О. Реальність як вигадка? Поняття «метамодернізму» і «метамодерн» в сучасному культурологічному й літературознавчому дискурсі. *Іноземна філологія. Літературознавство*. 2021. Випуск 134. С. 152–164.
4. Дроздовський Д. Постмодерністські джерела постпостмодернізму: феноменологічні проблеми й нарративні стратегії. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2017. № 36. С. 93–98.

Bandura T. Intertextual strategy in the narrative structure of Laurent Gounel's novel «The Day That Taught Me to Live»

Summary. The article examines the intertextual strategy in the narrative structure of Laurent Gounel's novel «The Day That Taught Me to Live». It is emphasized that, starting from the title of the novel, there is an architectural textual

nominative-didactic definiteness through the verb «taught», which prolongs the enlightening aesthetics of the genre nature of the educational novel at the genealogical level.

It is noted that in the artistic translation of the aesthetic slogans of existentialism, Laurent Gounel uses intertextual citation. The novel reveals an implicit reinterpretation of quotations, often associated not only with the connotative interpretation of «another text», but also with the amplification of the generalization of the relayed meaning, a change in the tone of what was said, its assessment, or sometimes a new presentation of the image.

The study argues that Laurent Gounel pioneered a hypertextual narrative strategy. Thus, the author weaves three more plot models into the narrative canvas, organized by the «text within the text» technique. Of course, all of them are united by the correlative motive of self-discovery and interaction with society. At the eidological level, the writer conducts an artistic experiment comparing the life positions of the heroes of different stories in the context of one novel, firstly, to typify the characters, and secondly, to focus and accumulate the pathos component of the author's intention.

Emphasis is placed on the fact that the elements of the intertextual strategy in L. Gounel's novel are multifunctional. Their implementation is rarely limited to only an ornamental function. Quotations and reminiscences primarily perform the main function of typification for the author's prose, they enhance the expressiveness of images or depicted phenomena. The writer uses both exact and modified quotations, which at the same time explain the author's assessment.

The author's opinion is usually expressed not directly, but on the basis of figurative parallels and revelations, the center of absorption of which is the character and the realities and events related to him. Quotations and reminiscences function as a complete semantic intention or its element. Images associated with "other texts" embody new meanings in the novel, expressing at the same time an ironic expression. In one narrative fragment, images and motifs related to different proto-texts and having immanent stylistic identification are often correlated. Their symbiosis determines the stylistic diversity, polyphony and tonal diversity of the intertext. In this way, the intertext in the work of Laurent Gounel performs both a characterological function and plays an important role in the manifestation of the main motivation, moreover, in some narrative constructions, it plays the role of a key to the subtext.

Key words: narrator, reminiscence, allusion, reference, intertext.